

reprendlo o culpandlo de alguna cosa que ha fet; donar *matraca* burlarse d'algú ab ditzos picants o insistir ab importunitat en alguna cosa qu'enfada».

La forma clàssica del mot àrabí és *mītraqa* i només significa 'martell', però en el mateix sentit registra *matraqa* RMa. (s. v. *malleus*) i *matràca* PAlc.; avui el sentit de «crécelle» el té a Egipte (Boqtor). Etimologia assenyada per Dozy, *Gloss.*, 310. El cast. *matraca* té el mateix sentit i apareix no sols des de 1570 (DCEC/DECH) sinó ja en la *Matraca de jugadores*, farsa de D. Sánchez de Badajoz escrita c. 1540 (ed. Bs. As. 1968, pp. 6970); avui s'usa *matràkas* fins a Bielsa per als 'xerracs de Seimana Santa' (1965).

DERIV.: *Matracada*, que no és d'ús general, però sí a la Llitera, a Mall. i a Menorca: «disbarat dit a causa de no pensar-s'ho bé en les coses, doi; v. gr.: *sense pensar-s'hi gens, pigà matracada, i què 'via d'endevinar!*», Ferrer Ginart (*Rond de Men.*, 222). *Matraquejar* [-cajar o motejar]: «cavillari, dictis aliquid impetere; mordere aliquid; scommata in aliquid --- jaculari», DTo. 1647, i en la *Rond. de Rond.* valenciana. *Matraquejador* [-cajador, Lacav.].

CPt.: *Matriques-matracques*.

Matràcola, matràfola, matràfuga, V. metàfora (PRE-FERIR) *Matraquejar, V. matraca*

MATRAS, avui nom de diversos estris o peces en forma de barra o bastó, i d'una eina química de vidre acabada amb un tub llarg i estret: primerament denominació d'un dard llarg terminat amb una petita maça de ferro, que prové d'una variant del ll. MATĀRIS o MATĒRIS id., d'origen cèltic. □ 1.ª doc.: 1316.

En una ordenació dels Consellers de Barcelona, de 1316, es prohibia que cap pagès portés en la ciutat o en el seu terme (de Castelldefels a Còllserola i a Montgat) «armes ne espatleres, sinó coltel de mida, o bastó o restelada, com vàga a lauró, o ba<1>lesta per cassar, ab que no port vites ne cayre<1>ls ne cap ferre, sinó *matrassos*». CaCandi (*MiscHistCat.* I, 119 = BABL I, 384). «Que ls ballesters catalans tòts són tals, que de nou¹ sabrien fer una ballesta, sí que cascú sap atersar sa ballesta, e sap fer una víra e un *matràs* e corda, e encordar e ligar, e tot ço qui a ballester se pertany», Muntaner (§ 130, Casac IV, 40.17; ed. Lanz, 244.13), cf. Giese, VKR I, 167. «L'om diligent / --- / onso fa luyten, / grues ballar; / lo ca, callar, / mostrant ab braç / cobrar *matraq* / e dir —al cau!», JRoig Spill, 6752)²

El DAg. en dona quatre cites dels Ss. XIV i XV, que suposen el mateix objecte, i també ho suposen altres tres de 1393, 1428 i 1640 que hi afegeix AlcM. En castellà, MATRAZ és gallicisme sense arrelament, a penes documentat més que com a nom de l'atuell de laboratori, i en aquest sentit només documentat des de 1706 en una traducció del francès; en aquest sentit en francès es documenta des del S. XV. Però allà, com a nom de l'arma, *matraz* ja és anterior [S. XV], i freqüent, no menys antic que en català, car una variant *materas* ja hi apareix en el S. XIV i, alterat en *matelas*,

apareix fins i tot en el XII: encara Rabelais usa *matraz* «gros trait d'arbalète».

En llengua d'oc *matratz* apareix força sovint des del segle XIII (o cap a l'any 1200?, *Ferabràs*; usat en un sentit figurat, obscè, per Peire Cardenal i d'altres; el derivat *matrassejar* ja en altres trobadors: PSW V, 146; Rayn. IV, 168) i no hi ha cap raó per creure (com diu Bloch-W.) que sigui manllevat del francès, com tampoc el català. D'altra banda it. *mattarozza* 'punta grossa d'un bastó, o d'un batall de campana', també friülà *mataruss*; amb els quals posa en relació Schuchardt it. *matterello* 'bastó de batanar', venec. *matarello, matrél, batarello*, i friül. *b.ğarusse* 'perxa per empaitar el peix batent el riu', *Roman. Et.* II, 140; ZRPB. XXXIV, 263. Però en aquests es tracta en part de derivats de BATTUERE, i en part d'encreuament entre les dues famílies. En fi, hi ha encara basc bisc. *matrazu* «virote» en els *Refranés y Sent.* biscaïns del S. XVI.

Com indicaren ja el REW (5402), Jud (*ARom.* VI, 1921, 209), Giese i Schuchardt cal partir del mot celto-llatí MATARIS 'espècie de dard o javalina', «sorte de javelo», que apareix en diversos textos de l'Antiguitat: *matara* en Cèsar (I, 26.3), *materis* (Sisenna en Nonius, p. 256), cites de Dottin (*La Langue Gaul.*, s. v.)³ que ho relaciona amb ky. *medru* 'fer punteria, apuntar' («viser»); Rayn. cita *ματερίς* en el ll. IV d'Estrabó com a nom d'una mena de projectil o venable: *Καί ματερίς, πάλτου τι είδος*, i en Cèsar «inter carros rotasque, *matara* ac tragulas subiciebant nostrosque vulnerabant». Si partim de la variant amb *e* de Sisenna i Estrabó és normal la desaparició de la *a* vocal en romànic (és possible que la *-a* fos originària en cèltic, i la *e* deguda a llatinització si aquella *a* era breu).

La conservació de la *-t-* en francès, occità i català, així com la *-tt-* italiana ja no són normals, i Jud insinua que sigui deguda a un fenomen de fonètica gàl·lic; no es pot negar, però també podria ser una reducció intensiva com la que hem vist en MATUS i MATAR, car justament ací hi hauria la mateixa justificació que allí en el fet violent de colpir o disparar.

La terminació no queda explicada per cap de les dues var. celto-llatines, però es pot tractar d'un sufix, i més aviat creuria ja que és un sufix cèltic, com *-ASSE*, que precisament està ben documentat en l'onomàstica de Gàl·lia i Catalunya, veg. E. T. C. I, 165, SALASSES > *Salàs, Beitr.* z. Nfg. VIII, 264; acompanyat de molts altres NLL en *-ASSE*: *Sagàs, Alàs, Anàs, Llaràs, Escàs, Estaràs, Turbiàs* etc.; i cf. els paral·lels *-ESSE* i *-OSSSE* (ibid., 227-229, 248-50 etc.). Es tractaria, doncs, d'un derivat gal *MATTERASSE; amb variant en *-EROSSA* a Itàlia; que aquesta última tingués un eco en català, ho podrien suggerir *matrossada* 'patacada, cop violent' a la Pna. de Vic (DAg.) i Lluçanès (AlcM), si bé això ja resta insuficientment fundat (¿potser més aviat contaminació d'un altre mot com *trossar* 'arremangar'?). ¿Hi hauria també alguna relació amb el basc *tragatz/ dragatz* i cast. TRAGACETE (DCEC/DECH) 'espècie de dard', 'espècie de coltell', d'etimologia incerta? Tenint en compte la freqüència en basc de les metàte-